

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Telemark

Tilleggsspørsmålnr. —

Herad: Reutand

Emne: Gamal langkultur

Bygdelag: Madland

Oppskr. av: Sam. Gøytel

Gard: Berge

(adresse): Reutand

G.nr. 30 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1) I Reutand er dei ikkje heilt ferdig med den gamle jordbrukermetoden emme-
 ikkje heilt. I Reutand brukar dei åker og eng
 er ikkje heilt utfordt emma, men berre
 delvis. Den gamle åkera er åker emma,
 d. v. s. den beste del av åkera er åkerem
 Men store delar av åkera er alltaf til
 eng - so er det på dei fleste gardar.
 Reutand har solus gjenge mykje ned.
 Det som er alt av åkera vert bruka
 til å se jordpleu (poteter) og grønnsaker - sitt
 år potet - neste år grønnsaker, skifter solus.
 — Lang og utslått er kjende namn,
 sistnemde er (var) heilt i heidene, King
 Støyland.

Rei åker er ein alltaf åker - og av slike
 har me mange kringum i gardet (i ummarka)
 To slag høy: "Vålhøy" "myrhøy" dei fyrste
 veks på turturte jord - det andre på myrland. Vål
 jord. Av gras i halvå jord fette ein
 nokre høy som vert kalla "lån-høy", delle var
 Lån-høy, krøleri lika det kleint.

Lang:øven vert bruka på myrer og større
 flatar i utslåttene - det det var braugt og utvilt,
 bruka ein stuttorven.

Ne nemmer ställe for hokynsard: ei "slätte"
jlt. "slättur".

Langvoren brükar me i heimegordet og - på
eksvir og slett mark.

Ljåne me brüka for var smia i
Tinn, Tinnmark, no for me lya for
Hordanger

2) Rydding:

Utslätten rüddvaldr (i omi lid) - om
sto der det gjevt om Roma med ^{med} ljåne,
(- dei fleste sa ljåne-med r., bene same
sa: ljåne)

For det meste rüddu dei i strap-gordet
- stüngene vort brüde, öske var god hevd.
Ljåne sagt rüddu dei laüs-steinene
burt, men dei store, jortfaste steinene
gjevt ligge til stor-rydding, d.v.s.
da dei brant upp jorde og stein, og slette
det til, - til ei ekre.

Det var helst i "håbali" dei drivt med
slint storarbeid, og den reidskap
dei brüka var: Spade, grom, jarnstäv,
våg, o.s. v. - Dei hadde kj sopålag
som ein stubbebotter eingang, til a
lyfte dei store steinene upp og
lega si. När steinene var so store,
at dei ikkje fekte dei upp med vägi,
so drivt dei og brüde runt steinen,
ellda den runt, - lagde varmen uppå
steinen, elda og alta - so sprakk det
av naku skjåle (skel) - litt inn send,
sa steinen vort lågare etterkvart -
Men botnen av steinen vort liggande
i jordi - so skuffa dei jorde uppå,
so brät vort slett - men det vort

ein skiv=flakk på etra der stimen lög,
for det var for grüet, "när soli skitte,
vart det for heitt, so grønt broum ar."

Ornordis vart det etter krut og dynamit kam.

3) Mosvaksen eng

Den beste råd mot mosvaksen eng
var å setje saugrindi der. Sterk hevd
drep mosen. Mosu kjen der jordi 2 arm.

Ly her høyrte at dei urensa høijra vart
kasta ut på ny=brøte, so det skulle gras=
bunde. Det var ejdvsagt at dei sådde ut
mykje iegrasfrø på den aræten.

Det var ikkje vanleg at dei høyrte rensa
grasfrø, frå det fyrste.

4) Nye og vassjærs eng. Vatning

På desse ² spørsmål kam og sovra ja,

Gamle aræter til å lide vatnet burt, jorda end after. Vatning på
kullest jord var almindelig. Dei la gjerne dingar med hevd

5) Gjædsling:

der vatnet rann, so vatnet tok spesielle hevd
utlynes.

Eng og utslåttis fekk aldri gjøtsel, anna
det naturen gav, i rotua gras og laur, og
gamle nedfalne tre, som hadde rotua.

Kiunöka ^{var} for korn- og potetkorn, - og kälshagen
Sai möka, "kalden", og kstatimöka var for
engar. Mengden for gjædslinga var etter
skyer. For hvert år og etter som
ein hadde mykje eller lite hevd til

6) Ly her høyrte maonet "hevdhøy"

"dölshøy". "Döl" er navn på gjorde ned
for fjøs, stall: "Fjøs döl", "Stall döl". Kamar-döl

Det sigg mykje hevdvatn frå desse høisi.

Merke: "kamar" = W.C. (eller stot)

7) Ja, det her vore vanleg å setje huss
 slik at dei kunde få "hvedetrog" ned "døli"
 fra desse huss som er nemde i nr. 6.
 Kvernad på morken der sigte gjeter heitte "døl".
 Sjå spm 6.

{ Ordet "lør" (for hved) er uttrykt her. }
 { Derfor har eg ikkje mer å svare på her }

8) Ein gjødsle helst enge inn voren.

Ljåvrosen brukar ein dei same reidskap til
 åker som til eng: greip, reke; til hallen
 gress, til sprieding greip og reke.

Til smådring brukar dei greipen.

(Myke greipar her gjenge gjennom ei lang
 utvikling fram gjennom tidene.)

Fyrst var den av tre (tykk) med 2 kindar
 heilt god, skaft og reke med kindar i eitt:

Soleis: bladet litt utkohol, lineis
 kindane litt utkohol avantil

Ein såg ein slik greip på ein gard i Seljord
 for ca 50 år sidan, då var den i bruk.

Dei fyrste jarngreipar var heimsmeia med
 3 kindar. Og strerur under at dei var av jarn-
 ikkje stål i desse heimsmeia gr.

No for tidt er gr. fabrikkarbeid av stål og
 med 6 kindar og karnke fleis.

Stål gr. kom i bruk i slutten av 1800 talet

9) Vårbeiting her vore brukta, men det
 er ei individual sak. Og det er ikkje alle
 jordbrukararvil ^{som} lata til gjørdet til vårbeiting.
 Men det finst mange som aldri kan
 rekne ut kva dyri bruk til ein langvettes, og
 so vert dei forlause, og må bruke vårbeiting.

Þráss í að þú veit að det er gale.
 Þaukku þingatar þú seg með, að engi verk
 byttu - - -
 Og inngan gandrútker þúv af ein gjótskar
 engi með vörubúing - og det er stor
 skilnad þá engi, að þú vörubúttu
 þúv er mykja þlévur ein þúv er
"vana" (vana = passa þar þótt og þittig)

10) Det er íkkja náttu vissu skifti
 þúv, det gjeng ein einu man.
 Súnu þúv þá með vörubúing, súnu
 þúv slutta nýtt - og súnu þúv þúv
 slutta - - -

11) Núi, þetta er náttu - í þúv
 þúv í "Grindmele" (þúv gríndi þóttu stóðu
 innu þá stóttu eller þá innu þúv þúv)
 þúv þúv þúv einu þúv þúv þúv
 "þóttu" laga av þúv:
 þúv þúv þúv þúv þúv þúv.

12) Þúv í Þávland þúv þúv stóttu
 gáttu þúv - stóttu með stóttu og þúv
 þúv: Þúv - þúv - og Þúv.
 Þúv þúv - þúv þúv, þúv þúv
 þúv þúv 3-4 vör. Þúv var íkkja
 þúv - Þúv þúv þúv í gríndu,
 Gríndi var þúv - þúv þúv þúv
 þúv - stóttu þúv þúv þúv, þúv
 þúv þúv þúv þúv, þúv, þúv,
 - þúv þúv þúv í det þúv gríndu.
 o. s. t.
 Þúv þúv þúv þúv þúv þúv
 þúv þúv. Þúv þúv þúv í gríndi
 eller í þúv þúv þúv þúv.

12)

För der var fjäs. Veggene i fjäset var mure
 av stein - herre imreiduauden, ^{båsa} det var
 av tre. Det var loyrt, godt inne i fjäset.
 Men i fjäset var ^{var} dei i grindi, när ^{av} aväti
 "aväti" (flugor, mygg, kugg) var för ful, so
 dei ikkje fikk fjäset, - di måtte dei inn
 i fjäset alt, for det var mindre "avät"

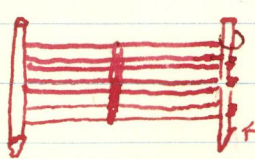
Om hästen spreidde dei herdi
 från fjäset utover støyten

13) Dette er avsnitt på - i apm. 11

"Ynnhegringen" var av grindar
 som dei flutte från stad til stad
 utover støyten, og fjäset solis nye
 "Ynnhegringar". "Ynnhegringen" var kalle
 "Grindi" - der grindi hadde stode kalle
 dei "Grindanele" (og var 11)

Merke. Berongjerd stois i songi: "Lali går bak det
 ned: "Kvota ut i Kvieu står
 Kvieu = Grindi

Y vårt bygdemål er uttrykket Kvieu eller Kve
 vorte brukt. Men her det alt berre i ordet
 "Kve-eng" som tyder: bykkeng bykk-eng

Dette er en grind.
 12 grinda var kalle eit grindrei
 i grindi vart med i holos i jordi.
 og ^{sett} videringer ^{hekk} saman, ^{oppe}.

Det vart sette utel sammen, men i ring - so vart
 det kve eller kvi eller Grindi, som dei äier her.
 Hvor grind var ca 20m lang, so var ein hekk
 8-9 grinda, so vart det eit nokso romsamt
 ingjere eller kve. Grindi flutte dei kvar dag,
 og for solis over mestparten av støyten i sammen
 lei grind = ei einstild grind - som kitta overfor
 Men grindi (i bunti form) d. er "kve" eller "kvi"

14) Dette hev og svara på. (Sjå 13)

Utslatter = „mjror, tjær og tårde lier“ grinda dei aldri.

15) Utgjent. for det meste

7 skrubbesidi, for ca 100 år sidan, gjorde dei opp varme kvei for å halde skrubben (tjvart) frå grindi og kvitsei.

(Fjellmanns utgjent)

Men på Fjendli i Rauland er eit lite tinnva hus med meiar i under, so det kan flytjas rimegt gjort. Dette brukar dei i skrubbesidi til å ligge i for å strame i under burt frå grindi eller kvei. Dei hadde borse med. Navnet på dette huset var „Kvei-hus“ eller „Kveiburt“.

16) Sjå 15) Det var ei av atlyggentene, anten hjurmen eller støyloger.

Men eg hev høyrst fortalt at genta som skulle vakt, klædde seg i mannsklær, då dei tridde i lven låg einskade i støyloger baren, og såg etter om det var kvinne eller kar som vaktta.

Dette hadde dei lært av erfaring:
Ulven kom aldri, når ein kar låg vakt,
- men kom når ei genta i kvinnklæde låg vakt

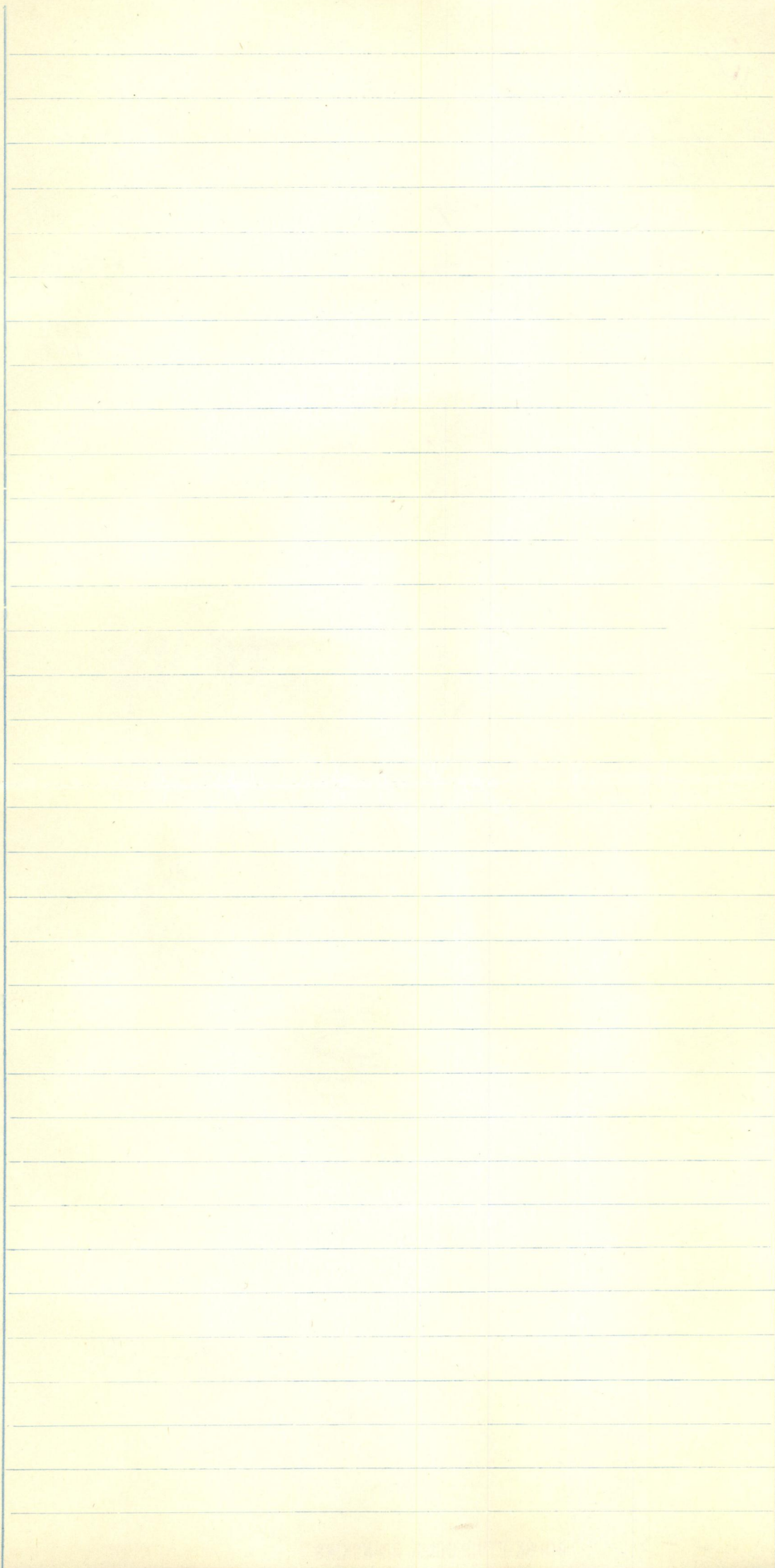
17) Utgjent

18) Utgjent

19) Eg kjemmer: Avør (open σ) i. e. skor iingjerde som ikkje kan flytjas (sime mura vatin eller ordantleg gjort av tre)

20/
 *) I Bittfalds dalen, sin gamle stengtodal oppi
 fjelli mot Nordmyrsvolda - der er mange
 trær av stein, særlig i Vå-Bittfald.
 Den biter hester, Kyer, og sæuer inn
 sammen den dag i dag. Det er helst krøtter
 dei ytre Telenmarksbygdes.
 Men fullt frå Ranland fører - skal stolar
 og trær deruppe den dag i dag.
 Men snart hev det gpenge attende med
 foring i heiane -

21) Ukj.

Telemark
Rauland

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEHUSENE
BYGDGY

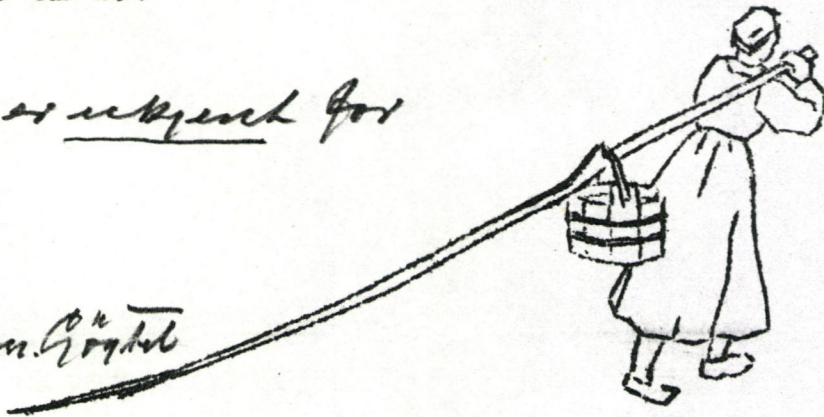
Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannføring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bora vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Takk for svaret for
meg.

Asm. G. Rauland

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ? *Nei*

Har ein bruka kumøkk til brensel ? *Nei*

Asm. G.

Rauland